

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра соціальної роботи і менеджменту соціокультурної діяльності

Попова Єлизавета Євгенівна

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ ПІДЛІТКАМИ В
УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

Спеціальність: 231 Соціальна робота

Галузь знань: 23 Соціальна робота

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня бакалавра

Науковий керівник

_____ І. М. Іонова,

кандидат педагогічних наук,

ст. викладач кафедри соціальної

роботи і менеджменту

соціокультурної діяльності

« ____ » _____ 2021 року

Виконавець

_____ Є. Є. Попова

« ____ » _____ 2021 року

Суми 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ПІДЛІТКАМИ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ.....	6
1.1. Соціально-педагогічна робота з обдарованими дітьми як соціально-педагогічна проблема.....	6
1.2. Соціально-педагогічні особливості розвитку обдарованих підлітків	14
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	21
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ПІДЛІТКАМИ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ.....	23
2.1. Форми і методи соціально-педагогічної роботи з обдарованими підлітками в умовах загальноосвітньої школи	23
2.2. Аналіз програми соціально-педагогічного супроводу обдарованих підлітків в умовах загальноосвітньої школи	35
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	42
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	46
ДОДАТКИ.....	51

ВСТУП

Актуальність теми. Одним з основних завдань реформування сучасної системи освіти є виявлення та підтримка обдарованих дітей, розвиток їх інтелектуальних і творчих здібностей, формування навичок самостійних наукових знань та здатності до самореалізації в майбутньому. Темпи та якість розвитку соціально-економічних умов життя українського суспільства залежать від того, наскільки ефективно реалізуються потенційні можливості обдарованої людини. Обдарованих дітей у будь-якому суспільстві слід розглядати як інтелектуальний потенціал держави, вони повинні бути в центрі спеціальних педагогічних, психологічних та соціальних програм.

Відродження освіти, розвиток національної школи в незалежній Україні, необхідність розвитку інтелектуального потенціалу підрастаючого покоління призвели до посилення інтересу до вивчення проблем обдарованості в останні десятиліття. Одним із напрямів роботи соціального педагога є соціально-педагогічний супровід обдарованих учнів. Діяльність соціального педагога суттєво відрізняється за змістом від діяльності вчителя, що вимагає зовсім інших підходів до організації навчання та роботи з обдарованими дітьми. Своєчасне виявлення обдарованих дітей, створення необхідних умов для розвитку талантів дитини сприятиме її самореалізації, досягненню успіху й позитивного емоційного ставлення до себе й особистої діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних наукових дослідженнях у галузі психології та соціальної роботи існує значна кількість наукових доробок, які спрямовані на вивчення типів обдарованості (С. Гончаренко, Г. Бурменська, Ю. Гільбух, М. Гнатко, В. Слуцький); проблеми обдарованих дітей (В. Алфімов, В. Крутецький, О. Кульчицька, Н. Лейтес, А. Мудрик, Л. Новікова); психолого-педагогічні основи формування особистості (І. Бех, Л. Божович, І. Булах, В. Рибалка, Г. Костюк, Н. Кузьміна, О. Савченко); особливості соціально-педагогічної діяльності з дітьми та молоддю (А. Капська, О. Карпенко, Л. Міщик, Т. Сущенко); підходи до діагностики творчих здібностей учнів (В. Андрєєв, Ю. Гільбух, А. Зак, О. Лук).

Не зважаючи на значну кількість наукових досліджень, які присвячені соціально-педагогічній роботі з обдарованими підлітками, питання обґрунтування методичних основ соціально-педагогічної роботи з обдарованими підлітками в умовах загальноосвітньої школи лишаються актуальними.

Мета і завдання дослідження – обґрунтувати теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з обдарованими підлітками в умовах загальноосвітньої школи.

Відповідно до мети було визначено такі **завдання дослідження**:

1. Висвітлити соціально-педагогічну роботу з обдарованими підлітками в умовах загальноосвітньої школи як наукову проблему.
2. Дослідити соціально-педагогічні особливості розвитку обдарованих підлітків.
3. Окреслити форми і методи соціально-педагогічної роботи з обдарованими підлітками в умовах загальноосвітньої школи.
4. Здійснити аналіз програми соціально-педагогічного супроводу обдарованих підлітків в умовах загальноосвітньої школи.

Об'єкт дослідження: соціально-педагогічна робота з обдарованими підлітками в умовах загальноосвітньої школи.

Предмет дослідження: теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з обдарованими підлітками в умовах загальноосвітньої школи.

Матеріали та методи дослідження. Дослідження здійснювалося на основі комплексу методів: *загальнонаукових* (аналіз, синтез, аналогія, порівняння, узагальнення), які застосовувалися для розкриття основних понять та опрацювання наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів з досліджуваної проблеми; *конкретно-наукових* (систематизація і класифікація наукової думки з проблеми дослідження, опитування, порівняння й осмислення за допомогою аналізу теоретичних даних щодо форм і методів соціально-

педагогічної роботи з обдарованими підлітками в умовах загальноосвітньої школи.

Наукова новизна одержаних результатів. Елементи наукової новизни одержаних результатів полягають у тому, що *вперше* зроблено спробу обґрунтувати теоретико-методичні основи соціально-педагогічної роботи з обдарованими підлітками в умовах загальноосвітньої школи, окреслено форми і методи соціально-педагогічної роботи з обдарованими підлітками в умовах загальноосвітньої школи та здійснено аналіз програми соціально-педагогічного супроводу обдарованих підлітків в умовах загальноосвітньої школи.

Практичне значення одержаних результатів, які стосуються методів, форм роботи з обдарованими підлітками та аналіз програми соціально-педагогічного супроводу обдарованих підлітків, можуть використовуватися надалі, з метою діагностики, розв'язання актуальних проблем обдарованих дітей, розкриття та розвитку здібностей обдарованих підлітків. Висновки дослідження можуть використовуватись у подальшій науковій діяльності, пов'язаній з організацією роботи освітніх закладів, працівників педагогічної сфери, соціальних педагогів; для розробки нових програм соціально-педагогічного супроводу; для виховання та навчання обдарованих підлітків.

Апробація результатів та публікації. Основні положення і результати досліджень, висвітлених у дипломній роботі, були представлені та опубліковані у вигляді тез на XIX Міжнародній науково-практичній конференції «Applied and fundamental scientific research» (Брюссель, Бельгія, 08-09 квітня 2021р.) та X Міжнародній науково-практичній конференції «Соціальна робота: виклики сьогодення» (Україна, Тернопіль, 13-14 травня 2021 року).

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (55 найменувань) і 1 додатку. Основний зміст викладено на 50 сторінках комп'ютерного тексту, у тому числі 4 таблиці і 5 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ПІДЛІТКАМИ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

1.1. Соціально-педагогічна робота з обдарованими дітьми як соціально-педагогічна проблема

Важливим завданням сучасної системи освіти в Україні є збереження і розвиток інтелектуального, фізичного, творчого і соціально-лідерського потенціалу людини. Вирішення цієї проблеми актуалізує необхідність формування інноваційної системи освіти, яка докорінно змінить інтелектуальність, моральність, духовність і освіченість людей. Формування інноваційної системи освіти передбачає виявлення умов і засобів, що сприяють розвитку обдарованої дитини.

Зазначена проблема озвучена і на державному рівні. У законі України «Про освіту» одним з основних принципів державної політики і правового регулювання відносин в сфері освіти окреслено забезпечення права на освіту протягом усього життя відповідно до потреб особистості, адаптивність системи освіти до рівня підготовки, особливостям розвитку, здібностей та інтересів людини. Крім того, Закон України «Про освіту», який проголошує право на освіту і державні гарантії реалізації права на освіту в Україні, гарантує сприяння особам, які проявили неабиякі здібності і до яких відповідно до цього Закону належать учні, що показали високий рівень інтелектуального розвитку та творчих здібностей у певній сфері навчальної та науково-дослідницької діяльності, в науково-технічній і художній творчості, у фізичній культурі і спорті [15].

Всі перераховані положення стимулюють розвиток системи роботи з обдарованими дітьми та наукове осмислення існуючого досвіду в цій галузі. Робота з обдарованими дітьми – процес, що вимагає особливих знань і власних специфічних засобів.

Завжди на обдарованих особистостях покладалися великі сподівання. Для того, щоб вони повністю реалізували свій творчий потенціал, необхідно створити сприятливі умови виховання, навчання та розвитку. Виявлення обдарованих осіб зумовлюється вагомими суспільними та педагогічними мотивами [7, с. 7].

Психологи розділяють поняття обдарованості на вроджену та набуту. Вроджена обдарованість базується на здібностях даних природою. Багатьох відомих мистецьких діячів вважали геніями, оскільки вони виявили свої незвичайні здібності ще в дитинстві. Набута обдарованість виявляється пізніше, більш у дорослому віці, в конкретній галузі та набувається з досвідом, а не від природи [27, с. 139].

Обдарованість – проблема не лише дітей, а й дорослих. Аналізуючи роботу соціального педагога з обдарованими дітьми, доречно звернути увагу на те, що вчені досі сперечаються про основні критерії «обдарованості», структуру обдарованої особистості, методи діагностики обдарованості, критерії поділу дітей на обдарованих і звичайних, природу обдарованості. З огляду на це, зупинимось на аналізі поняття «обдарованість».

Обдарованість інтерпретується психологами як прояв природних можливостей людського організму, значно вище середнього. В. Юркевич [54, с. 18] підкреслює, що обдарованість проявляється в різних сферах життя дитини, і виокремлює типи обдарованості, серед яких:

Мистецька обдарованість. Важливе місце в розумінні ролі художнього таланту займає емоційна сфера. У свою чергу, мистецькі здібності поділяються на таланти в галузі акторської майстерності, літератури, музики, мистецтва, скульптури тощо;

Творча обдарованість. Деякі експерти вважають, що творчість є невід'ємною частиною всіх видів талантів, які не можуть існувати окремо від творчої складової. Однак О. Матюшкін наполягає на тому, що існує лише один тип таланту – творчий: якщо немає творчості, немає сенсу говорити про талант. Терміни «талант» і «обдарованість» досить часто використовують як тотожні

поняття. С. Гагн вказав чим вони відрізняються. Обдаровані люди володіють нетренованими, особливими природними здібностями. Талант в свою чергу відрізняється тим, що головними є не природні здібності, а здібності, які можна розвивати систематично [6, с. 29].

Соціальна або лідерська обдарованість. Соціальна обдарованість – це виняткова здатність будувати довгострокові стосунки з іншими людьми. Варто зазначити, що керівник, насправді, завжди є творчою людиною [10, с. 40].

Інтелектуальна та академічна обдарованість. До середини ХХ століття обдарованість визначалася виключно спеціальними тестами інтелекту (IQ). Спільні риси інтелектуального таланту: різкість мислення, спостережливість, виняткова пам'ять, допитливість, здатність добре висловлювати свої думки, демонстрація здібностей до практичного засвоєння знань. Р. Стернберг і П. Григоренко вважали, що інтелектуальні здібності – це сукупність властивостей, які існують в основі набуття та використання знань. Їх поділяють на: практично-концептуальні, синтетичні та аналітичні [8, с. 106].

Варто підкреслити, що педагоги та психологи використовують поняття «здатність до навчання». Вони давно помітили цю особливість: дитина може бути як творчою, так і розумною людиною, але навчитися цьому важко. Природно, що на цю характеристику учня передусім дивляться вчителі, які стверджують, що обдаровані діти – це «діти, які добре навчаються» [46, с. 76]. Слід зазначити, що успіх у навчанні притаманний не всім, і справді обдарована людина більше здатна засвоїти новий досвід. Але справжні навчальні досягнення, визначені шкільними оцінками, не завжди адекватно характеризують цю здатність.

Рухова (психомоторна) або спортивна обдарованість. Обдаровані діти виявляють інтерес до занять, що вимагають точної моторики, мають координацію, люблять рух, підтримують відмінний баланс під час рухових вправ, для свого віку мають виняткову фізичну силу, демонструють хороший рівень розвитку базових рухових навичок [54].

Вищезазначені типи обдарованості проявляються по-різному та відповідають конкретним перешкодам для їх розвитку залежно від індивідуальних особливостей та зовнішнього середовища дитини. Обдаровані діти характеризуються такими ознаками: мають хорошу пам'ять, добре розвинене абстрактне мислення; як правило, дуже активні і завжди чимось зайняті; люблять задавати багато питань і цікавитись позитивними відповідями на них; наполегливі у досягненні результатів у сфері інтересів; виявляють інтерес до читання; мають великий словниковий запас, порівняно зі своїми однолітками; мають перебільшене почуття страху, емоційну залежність [9, с. 59].

Однак, на думку В. Моляко, обдарованість – це відхилення від норми, встановленої в суспільстві. Дослідник підкреслює, що обдарована дитина належить до латентних осіб або прихованих жертв соціалізації, оскільки вона навчається у загальноосвітньому середньому навчальному закладі, і не завжди може реалізувати свій потенціал. Залежно від сприятливих умов соціалізації, діти або розвивають свої таланти, або навпаки. Тому процес та результат трансформації обдарованої дитини є актуальним питанням вивчення соціально-психологічної діяльності [28].

У сучасній психологічній науці поширеним є підхід сприйняття обдарованості М. Богоявленської. На її думку, обдарованість має специфічну властивість психіки, яка розвивається все життя та дозволяє людям досягати високих результатів в різних видах діяльності, у порівнянні з іншими [29, с. 55].

Дослідник Л. Туріщева переконана, що обдарованість є невід'ємною особистою власністю. Іншими словами, якщо людина обдарована, вона здатна досягти успіху у багатьох сферах. Дослідники називають цей талант загальним. Спеціальний талант характеризується як талант в одній галузі діяльності (математичній, спортивній тощо) [46, с. 53]. Відомий фахівець у галузі дитячого таланту М. Лейтес кваліфікує різні педагогічні галузі цієї проблеми, виділяючи три категорії обдарованих дітей: учнів з ранньою розумовою реалізацією; студенти з прискореним розумовим розвитком; студенти з деякими

ознаками нестандартних здібностей [20, с. 101]. Дослідники в цій галузі виділяють четверту категорію, яку називає М. Лейтес академічним талантом.

Так, Н. Сейко вважає, що обдарованими дітьми є:

- діти з високим IQ (визначається спеціальними тестами інтелекту (IQ));
- діти з високим рівнем креативності;
- діти, які досягли успіху в конкретних видах діяльності (молоді музиканти, математики, художники тощо);
- також талановитими називають дітей, які в школі навчаються на «відмінно», академічні таланти [38, с. 117].

Дослідження показують, що обдарованість є багатофакторною моделлю. Найвищі досягнення – це продукт таланту, особистих характеристик і найближчих без сумніву, вчитель, у тому числі соціальний педагог, є ключовою фігурою у створенні освітнього середовища, яке сприяє творчій суті обдарованої дитини, що, в свою чергу, ставить особливі вимоги до її професійної та особистої підготовки.

З огляду на це, підготовка соціального педагога повинна включати:

- уявлення про те, що таке обдарованість та особливості розвитку обдарованих дітей;
- розуміння того, що таке розвивальна освіта, в чому її відмінність від традиційних форм навчання та виховання;
- знання психологічних закономірностей та особливостей вікового та особистісного розвитку дітей;
- знання методів психолого-дидактичного проектування навчального процесу;
- здатність реалізовувати різні способи педагогічної взаємодії між різними учасниками освітнього середовища;
- здатність зайняти рефлексивну позицію стосовно того, що вчити, як вчити, навіщо вчити [26, с. 94].

Досить вагоме твердження ми знаходимо в наукових працях Л. Григорової [11, с. 16], яка підкреслює, що у своїй роботі з виявлення

обдарованих дітей соціальний педагог повинен дотримуватися системи роботи, що включає III рівня:

I – попередній діагноз інтелектуальних умінь (виявлення обдарованості; спостереження за її розвитком; виявлення факторів, що сприяють та перешкоджають розвитку здібностей; допоміжна діагностика, яка працює над вивченням особистісних якостей батьків, вчителів);

II – аналіз участі дитини в різних інтелектуальних заходах та змаганнях;

III – спостереження за роботою обдарованих дітей у класі, під час позакласної роботи.

Не менш важливим є той факт, що в сучасному розумінні обдарованість розглядається не як статична, а як динамічна характеристика особистості. На думку М. Мельника, талант існує лише в руховому розвитку [23, с. 10]. Однак це розуміння призвело до створення теоретичних моделей обдарованості, які поряд з таким фактором, як потенціал особистості, нав'язуються екологічними чинниками. Сюди входить модель Ф. Монкса «багатофакторна модель обдарованості», основне місце в якому автор приділяє чинникам мікросередовища, а саме: сім'ї, школі, одноліткам.

Варто підкреслити, що в роботі соціального педагога з обдарованими дітьми значне місце посідає співпраця з учителями, батьками, однолітками, тобто з безпосереднім соціальним оточенням, для створення єдиного середовища соціального розвитку, сприятливого для розвитку обдарованої дитини. Кожен зазначений компонент заслуговує на детальний розгляд.

По-перше, враховуючи психологічні, дидактичні та інші особливості виховання та розвитку обдарованих дітей, основною вимогою до підготовки вчителів до роботи з ними є зміна педагогічної свідомості. А саме, зміна в учителя раніше сформованих стереотипів сприйняття, способів взаємодії і, нарешті, методів навчання та виховання. Тому для ефективної роботи з обдарованими дітьми педагогу необхідні наступні складові, серед яких:

- формування знань про обдарованих дітей, які особливості їх навчання та розвитку в різних умовах;
- формування особистісного ставлення до обдарованого учня не як до об'єкта педагогічного впливу, а як до суб'єкта педагогічної взаємодії, під час якої відбувається навчання та розвиток учнів;
- використання у своїй роботі системи пошуку обдарованих та талановитих дітей;
- виявлення здібностей учнів за такими параметрами: характеристиками уваги та пам'яті, особливостями мислення, особливостями темпераменту з урахуванням їх при організації навчальної діяльності;
- внесення зміни до планів уроків та тематичних планів, які передбачали б цілеспрямовану роботу з кожною обдарованою дитиною;
- використовувати мотиваційні установки, що орієнтують учнів на навчання «я хочу все знати», а не «нехай вони мене вчать», використовувати творчі завдання та пошукові види роботи [51, с. 148].

Таким чином, досить важливим являється створення для обдарованих дітей оптимальних умов для розвитку їх талантів. Педагог повинен, використовуючи різні види роботи з розвитку здібностей учнів, враховувати їх індивідуальні особливості, формувати та підтримувати позитивні мотиви, залучати до активної діяльності, вчити самооцінці здібностей кожного та одночасно виявляти незвичні творчі здібності [11, с. 18].

По-друге, виховання та розвиток обдарованої дитини починається в сім'ї. Батьки повинні докладати не мало зусиль по відношенню до обдарованої дитини. Більшість батьків не хочуть бачити у своїх дітях такі яскраві риси або просто намагаючись уникнути труднощів, не розуміють і не приймають їх, якщо здібності дитини не відповідають їх інтересам. Дуже важливо при вихованні обдарованої дитини, щоб його зацікавленість вчасно переросла в любов до знань, а надалі в стійке психічне утворення, таке як пізнавальна потреба. Обдаровані діти чутливі та емоційні. Часто незначні зауваження

викликають у них негативну реакцію. Їм потрібно пояснювати, що у кожного є своя думка яка б вона не була [47, с. 131].

Тому, щоб створити оптимальні умови для розвитку вищезазначених якостей, батьки повинні власною поведінкою показати, що вони можуть:

- підтримувати здатність дитини до творчості та виявляти емпатію до ранніх невдач, уникати негативних оцінок творчих зусиль дитини;
- допомогти дитині сформувати свою систему цінностей, щоб вона могла поважати себе та свої ідеї поряд з іншими ідеями та їх носіями;
- допомогти дитині пізнати себе, виявити симпатію до перших спроб висловити таку ідею словами [18, с. 45].

По-третє, загалом обдаровані діти характеризуються високою, порівняно з однолітками, адаптацією до шкільного навчання і, відповідно, колективом однолітків. Однолітки ставляться до обдарованих дітей переважно з великою повагою. Завдяки вищій здатності до творчого процесу навчання, фізичним силам, більшість обдарованих дітей користуються великою популярністю серед однолітків. У школах, де навчання є цінністю, такі діти стають лідерами, «зірками» класу. Однак у цих дітей можуть виникнути проблеми, якщо не враховувати їх розширені можливості: коли навчання стає дуже легким [16, с. 9].

Також важливою складовою педагогічного супроводу творчо обдарованих дітей є взаємодія методичної служби з практичним психологом. Практичний психолог проводить психологічне тестування, спрямоване на пошук обдарованих дітей, визначення інтелектуального рівня розвитку вікових груп учнів. Завдання соціального педагога – допомогти родині, школі, одноліткам у взаємодії з обдарованими дітьми [30, с. 3].

До основних напрямів роботи соціального педагога відносять:

- виховна, консультативна робота щодо прийняття дорослими обдарованості дитини, особливостей її поведінки, інтересів та нахилів. Саме розуміння дорослими особливостей дитини часто дає можливість зняти низку проблем;

- консультативна, методична робота з дорослими, спрямована на створення навчальної атмосфери для даної дитини, яка б задовольнила її інтереси;

- консультативна, методична робота з дорослими, спрямована на організацію соціального життя обдарованої дитини, розширення та поглиблення її соціального досвіду, уявлень про світ, який лежить поза її власними пізнавальними чи іншими інтересами [11, с. 17].

Консультативна робота соціального педагога повинна бути спрямована на вироблення педагогами та батьками стилю ефективного спілкування з обдарованою дитиною, адекватної оцінки її вчинків, розуміння її поведінкових проявів.

Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що своєчасне виявлення обдарованих дітей, створення необхідних умов для розвитку талантів дитини сприятиме її самореалізації, успіху та емоційно-позитивному ставленню до себе та особистої діяльності. Аналізуючи роботу соціального педагога з обдарованими дітьми, доречно зазначити, що соціальний педагог допомагає розвивати індивідуальні здібності дитини, організовує консультації з батьками, вчителями, однолітками, тобто з безпосереднім соціальним оточенням, підтримує постійний контакт між вчителями та батьками.

1.2. Соціально-педагогічні особливості розвитку обдарованих підлітків

На сучасному етапі на державному рівні створюються різні цільові програми, спрямовані на розвиток дитячої обдарованості. Тому педагог, працюючий з талановитими дітьми, несе відповідальність і від нього в значній мірі залежать формування у дітей таких якостей, як емоційна стійкість, подолання вікових криз, самовизначення, самопізнання, саморозвиток, творча самореалізація і успішна соціалізація обдарованих дітей в суспільстві.

При роботі з талановитими дітьми, зокрема, з обдарованими підлітками незмінно з'являються педагогічні та психологічні складності, обумовлені

різноманіттям типів обдарованості, віковими особливостями, великою кількістю суперечливих теоретичних підходів і методів, інноваційністю сучасної освіти. В результаті цих причин в обдарованих дітей з'являється бажання не виділятися, і у зв'язку з цим їх здатності залишаються непоміченими, не розвиваються і з часом зникають [1, с. 48]. Тому, на наш погляд, важливо проаналізувати витoki проблем обдарованого підлітка.

Саме поняття обдарованість до сих пір не має однозначного визначення. Відомі роботи в цьому напрямку таких вчених, як В. Дружинін, Н. Лейтес, А. Матюшкін, Б. Теплов, П. Торренс, В. Шадриков та ін. Аналіз різних концепцій обдарованості все ж дозволяє виділити ключові структурні компоненти, що визначають існування і розвиток / згасання обдарованості: здібності (інтелектуальні, спеціальні, творчі і т. д.), особистісні якості (мотиваційні, вольові, емоційні) і соціальні (особливості сімейного виховання, соціального та освітнього середовища).

Як відзначає Н. Лейтес, вводячи поняття «вікової обдарованості» [21], важливо враховувати індивідуальні відмінності в обдарованості, пов'язані, в тому числі зі специфікою вікового розвитку. Розглянемо проблеми, що виникають в цілому при роботі з обдарованими дітьми, які виділяються різними авторами (Н. Лейтес [21], А. Савенков [36], Н. Шумакова [52], Д. Ельконін [53]).

1. Труднощі у взаєминах з однолітками, педагогами та батьками, викликані недостатнім розумінням і умінням прийняти таку дитину, з одного боку і недостатніми комунікативними вміннями та навичками самого обдарованого (за винятком деяких типів обдарованості), з іншого.

2. Невідповідність між фізичним, інтелектуальним (творчим) і соціальним розвитком (одне може випереджати інше з різницею в кілька років).

3. Недостатньо адекватна самооцінка, яка відрізняється суперечливістю, нестабільністю – від дуже високої в одних випадках до відчуття повної неспроможності в інших.

Названі проблеми можуть зустрічатися як в комплексі, так і в різному поєднанні, ускладнюючи можливості вибору оптимального ефективного підходу до розвитку здібностей конкретної дитини. Крім того, зазначені проблеми найчастіше поглиблюються віковими особливостями підлітків. Як зазначає Н. Лейтес, підлітковий вік має специфічну сензитивність і вносить свій особливий внесок у становлення інтелекту і особистості [20].

Багато психологів і педагогів відзначають наступні кризові моменти, облік яких необхідний в будь-якій сфері діяльності. Активне проходження фізіологічних процесів дорослішання (слід мати на увазі різницю в часі їх проходження у хлопчиків і дівчаток), одним з наслідків якого є фізичне (і не тільки) виснаження організму дитини. З огляду на активну творчу, інтелектуальну роботу обдарованої дитини, не завжди проходить явно, на очах у оточуючих, можна зробити висновок про потенційну небезпеку для дитини, що працює в напруженому режимі.

Активна спрямованість на соціальне оточення, в першу чергу, однолітків. Тут варіанти зіткнення інтересів обдарованої дитини і соціуму можуть мати самий різносторонній характер. Наслідком цього може з'явитися відхилення поведінки, аж до агресивної і адиктивної. Особливості поведінки обдарованих дітей створюють ще більше труднощів у спілкуванні. Наприклад, через надмірну цікавість вони можуть ставити незручні або навіть соціально неприйнятні запитання. Через широкий словниковий запас однолітки можуть вважати дитину «всезнайкою». Присутнє обдарованим дітям критичне мислення може сприйматися іншими як невихованість, нетолерантність [50, с. 447].

Становлення особистісної самосвідомості – усвідомлення себе як особистості, яка не належить батькам, вчителям та іншим, раніше значущим, дорослим, і не залежить від їх оцінок і думок. З цим процесом пов'язані спроби підлітка випробувати себе в різних сферах діяльності, щоб зрозуміти і усвідомити, «хто / який же я насправді?». Обдарована дитина в даній ситуації може вести себе по-різному, наприклад, відчувати свою неординарність, деяку

перевагу над однолітками, або, навпаки, усвідомити свої інтереси як «неактуальні» в середовищі однолітків. У будь-якому випадку неминучі міжособистісні конфлікти.

Ще однією трудністю у спілкуванні обдарованих є те, що такі діти доволі часто бажають спілкуватися зі старшими, завдяки високому темпу розвитку. Їх розвиток та інтереси близькі обдарованій дитині, але це може заважати їх самореалізації [4, с. 24].

І, нарешті, індивідуально-особистісні риси дитини, що переплітаються з наявністю одного (а в деяких випадках і декількох) типів обдарованості. На жаль, в більшості досліджень не знаходимо комплексного аналізу взаємозв'язку особливостей обдарованих дітей і особливостей підліткового віку. Значна частина визначень так і звучить: «Обдарований підліток виділяється яскравими, очевидними, іноді видатними досягненнями (або має внутрішні передумови для таких досягнень) в тому чи іншому виді діяльності» [44]. Або: «Підліткова обдарованість – наявність у підлітка природних задатків в тій чи іншій діяльності» [35]. Однак взаємний вплив зазначених вище компонентів особистості і становить проблему, вирішення якої дозволить побудувати оптимальний супровід і підтримку розвитку обдарованих підлітків.

Таким чином, соціальному педагогу в роботі з обдарованими підлітками доводиться стикатися, перш за все, з соціально-психологічними проблемами, під якими розуміють все те, що ускладнює взаємодію педагога з обдарованим підлітком або перешкоджає розвитку конструктивних відносин. Труднощі у взаєморозумінні обумовлені в тому числі і рівнем професіоналізму вчителя і знаннями вікових індивідуально-психологічних особливостей такої дитини. Тому більшість педагогів і психологів вважають даний період найбільш вразливим у розвитку особистості.

Підліткова криза, як ми вже неодноразово згадували, обтяжена індивідуальною своєрідністю розвитку феномена обдарованості. Для такої дитини можуть бути одночасно характерні конкурентність, прагнення до домінування, надмірна активність, гіперактивність, підвищений рівень

емоційної тривожності, невпевненість у власних силах, егоїстичні тенденції. Такі діти мають високий рівень тривожності, періодично відчують психологічний дискомфорт. Обдаровані підлітки часто приховують свої емоції. Можуть замкнутися у собі, або навпаки стати надто активними. Також доволі часто вони можуть проявляти агресію [14, с. 14].

Не слід вважати, що обдарований підліток має тільки проблемні аспекти в розвитку. У обдарованого підлітка формуються такі особистісні прояви, як прагнення до самоактуалізації, моральний егоцентризм, пізнавальний егоцентризм, перфекціонізм, загострене почуття справедливості, почуття гумору та ін. Прагнення обдарованої дитини підліткового віку до самоактуалізації проявляється в прагненні постійно втілювати, реалізувати, себе, свої здібності, свою сутність. В даному віці, як зазначає А. Савенков, домінуючим мотивом поведінки найчастіше є радість від їх використання, багато талановитих підлітків прагнуть доводити результати будь-якої своєї діяльності до їх відповідності найвищим вимогам, визначеним стандартам (моральним, естетичним, інтелектуальним і ін.) [35].

Дана якість тісно пов'язана зі здатністю до оцінки, вираженої в прагненні дитини до досконалості, перфекціонізму. Внутрішня потреба в досконалості продуктів власної діяльності характерна практично для всіх обдарованих дітей. Зауважимо, що розвиток позитивних особистісних і інтелектуальних якостей дитини тісно пов'язаний з прийняттям її особливостей батьками і педагогами, підтримкою і супроводом її розвитку. В іншій же ситуації неминучі численні проблеми.

Для будь-якого підлітка характерний егоцентризм, а у обдарованого він особливо виражений. Такі діти часто не розуміють, що оточуючі їх дорослі і діти часто значно відрізняються від них за своїми вчинками, думкам, мотивами поведінки. Дитина в цьому віці ще не здатна стати на позицію іншої людини, що пов'язано з обмеженістю її соціального досвіду. Такого роду егоцентризм проявляється і в пізнавальній сфері.

Так, дитина може бути більшою мірою орієнтована на пошукову активність у навчальній сфері, ніж на соціальну корисну діяльність (допомога батькам в побуті і т. д.). Якщо в молодшому шкільному віці обдарована дитина прагне до лідерства, то основна причина такої схильності – її інтелектуальна перевага над ними, гнучкість і активність мислення, в підлітковому віці це положення дещо змінюється. Деякі обдаровані діти перестають цікавитися колективними іграми, віддаючи перевагу індивідуальним іграм та заняттям. Одна з причин полягає в отриманому раніше негативному досвіді спілкування з однолітками в колективних іграх; інша – в особливостях характеру (темпераменту), наслідком яких є небажання утвердитися в ролі лідера, а інтерес до певної діяльності, виражений в захопленості поглибленої, інтелектуальної роботи і самодостатності [35].

У підлітковому віці для учня характерно почуття гумору, яке часто проявляється на уроках. Без здатності виявити безглуздість, бачити смішне в різноманітних ситуаціях не можна уявити творчої людини. Ці здібності виявляються і формуються з раннього дитинства. Вони є, з одного боку, свідченням обдарованості, а з іншого, ефективним механізмом психологічного захисту. Поведінку обдарованих підлітків слід розглядати як результат виникаючих зовнішніх і внутрішніх протиріч між соціумом, мікросередовищем і самою дитиною, між потребами в самоствердженні та можливостями їх задоволення, між самооцінкою обдарованого підлітка і оцінкою значущих однолітків і дорослих. У обдарованих підлітків відсутні ефективні способи подолання перешкод, тому спостерігається негативне емоційне напруження, яке посилюється діахронією розвитку. Помічено, що у деяких обдарованих підлітків інтелектуальні здібності превалюють над фізичним розвитком. Відставання в рості, м'язової сили викликають у однолітків іронію, що боляче ранив самолюбство і викликає деструктивну взаємодію «обдарований підліток-одноліток».

Розглянуті особливості обдарованої дитини і кризи підліткового віку дозволяють спроектувати особливий освітній простір для її повноцінного

супроводу. Нижче ми описали можливі варіанти проектування освітнього середовища для підлітків з різним рівнем прояву обдарованості (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Проектування освітнього середовища для підлітків з різним рівнем прояву обдарованості

Характер прояву обдарованості підлітка		
Низький дезадаптаційний рівень	Середній адаптаційний рівень	Низький адаптаційний рівень
<ul style="list-style-type: none"> - згасаюча обдарованість; - прихована, яка не має можливості реалізуватися; - наявність підліткової кризи; - дисгармонійний розвиток (акцентуація характеру підлітка, аутизм). 	<ul style="list-style-type: none"> - егоїстичний або альтруїстичний тип обдарованості; - розвинені психічні пізнавальні процеси; - сформовані універсальні навчальні дії підлітка. 	<ul style="list-style-type: none"> - обдарованість, що розвивається; - прогресивний, креативний тип; - позитивна Я-концепція підлітка (самоактуалізація, самовиховання, самокорекція, самопізнання, самовизначення).
Характер діяльності педагога по створенню освітнього середовища		
<ul style="list-style-type: none"> - демократичний або ситуативний стиль спілкування, педагогічна рефлексія; - висока мотиваційна готовність до роботи з обдарованими дітьми; - емпатія і толерантність 	<ul style="list-style-type: none"> - креативний, демократичний або ситуативний стиль спілкування, педагогічна рефлексія; - розвиток здібностей до саморозвитку; - діагностика адаптації 	<ul style="list-style-type: none"> - креативний, ситуативний стиль спілкування, педагогічна рефлексія; - розвиток потреби в досягненні інтелектуальної і творчої

<p>по відношенню до обдарованих школярів; - спрямованість на конструктивну взаємодію суб'єкт - суб'єктні відносини в спілкуванні (інтерес-потреба-спрямованість); - виявлення акцентуації та інших проблем.</p>	<p>підлітка; - розробка і поетапна реалізація програми; - проміжний контроль і коригування освітнього маршруту.</p>	<p>самореалізації обдарованої дитини; - розробка і поетапна реалізація програми; - розвиток самоконтролю якості роботи.</p>
---	---	---

Таким чином, в роботі з обдарованими підлітками слід враховувати їх специфічні особливості, що зустрічаються як в комплексі, так і в різному поєднанні. Серед таких можна виділити труднощі соціально-комунікативного характеру, неадекватну Я-концепцію, зростаючі в зв'язку з пубертатним періодом енергетичні витрати, складну структуру мотивації, різноманітні психологічні реакції самозахисту, дослідницьку активність і власне обдарованість того чи іншого типу.

Висновки до розділу 1

Здійснивши аналіз теоретичних основ соціально-педагогічної роботи з обдарованими підлітками в умовах загальноосвітньої школи, ми дійшли наступних висновків.

Важливим завданням сучасної системи освіти в Україні є збереження і розвиток інтелектуального та творчого потенціалу людини, оскільки на обдарованих особистостей завжди покладалися великі сподівання. Обдаровані особистості – це майбутнє нашої держави, тому дана проблема озвучена на державному рівні. Робота з обдарованими дітьми це процес, що вимагає особливих знань і вмінь. Для того, щоб вони повністю реалізували свій творчий

потенціал, необхідним є створення сприятливих умов виховання, навчання та розвитку.

Обдарованість, на думку багатьох дослідників – це набір певних здібностей, які були дані від природи, тобто вроджені. Виділяють багато типів обдарованості. У обдарованих дітей високо розвинений інтелект, креативність. Вони мають добру пам'ять, добре розвинене абстрактне мислення, швидко вчаться, мають високу обізнаність в різних сферах. Творчі особистості виявляють здібності до мистецтва. Наприклад до музики, малювання тощо. Такі діти значно випереджують в розвитку своїх однолітків.

Обдаровані підлітки також мають і багато проблем. Вони дуже чутливі та емоційні, у них підвищений рівень тривожності, часто невпевнені у власних силах, присутні егоїстичні тенденції, періодично відчувають психологічний дискомфорт. Постійно виникають протиріччя між соціумом і самою дитиною, оскільки норми притаманні суспільству не завжди зрозумілі таким дітям. У них відрізняється світогляд, мислення порівняно з іншими, особливо однолітками.

Проблеми у обдарованих підлітків також можуть виникати через непрофесіоналізм вчителя. Тому дуже важливим є висока педагогічна обізнаність з даної проблематики. При роботі з талановитими дітьми з'являються педагогічні та психологічні складності, обумовлені різноманіттям типів обдарованості, віковими особливостями, великою кількістю суперечливих теоретичних підходів і методів. На сучасному етапі створюються різні цільові програми, спрямовані на розвиток дитячої обдарованості. Тому на педагога, працюючого з талановитими дітьми, лягає велика відповідальність. Від нього, в значній мірі, залежать формування у дітей таких якостей, як емоційна стійкість, подолання вікових криз, самовизначення, самопізнання, саморозвиток, творча самореалізація і в цілому успішна соціалізація обдарованих дітей в суспільстві.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ПІДЛІТКАМИ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

2.1. Форми і методи соціально-педагогічної роботи з обдарованими підлітками в умовах загальноосвітньої школи

Одним з основних завдань сучасної системи освіти є виявлення та підтримка обдарованих дітей, розвиток їх інтелектуальних, творчих здібностей, здатності до самореалізації в майбутньому. Важливим напрямом діяльності соціального педагога є робота з обдарованими підлітками, яка потребує якісного методичного забезпечення. Робота з обдарованими підлітками характеризується педагогічними та психологічними складнощами, обумовленими різноманіттям типів обдарованості, віковими особливостями, великою кількістю суперечливих теоретичних підходів і методів.

Звичайно, для обдарованих підлітків в сучасних умовах створено багато можливостей для реалізації власного потенціалу у вигляді конкурсів, олімпіад, форумів – тобто заходів, які виступають деякими «критеріями» прояву обдарованості. Аналіз змісту сайтів загальноосвітніх установ, дозволив виявити, що школи часто здійснюють психологічний супровід осіб з обмеженими можливостями здоров'я, для них розробляються програми індивідуального супроводу. В основному запропоновані дії в програмах розвитку шкіл спрямовані на загальну адаптацію учнів, без виділення групи обдарованих.

У багатьох школах існує кабінет соціального педагога, але робота даних служб, перш за все, спрямована на усунення конфліктів між учнями, батьками, педагогами, наглядом за підлітками з асоціальними формами поведінки. Соціальні педагоги в більшій мірі обмежуються роботою з соціально-небезпечною групою дітей, дітьми з групами ризику та дітьми у важкій життєвій ситуації [17].

Дослідження в педагогіці та психології вказують на те, що в обдарованих учнів може навіть бути затриманий розвиток. Тому доцільним є створення спеціальної системи соціальної допомоги та підтримки. Також важливим є підготовка педагогів загальноосвітніх закладів для роботи з обдарованими дітьми [45].

Проблемами соціально-педагогічного розвитку обдарованих підлітків може займатися безпосередньо фахівець з соціальної роботи, завданням якого буде супровід талановитої особистості, допомога у виборі певної установи для занять тим чи іншим видом діяльності, консультаційна допомога при вирішенні проблем у взаєминах з батьками, однолітками і педагогами. Завданням фахівця з соціальної роботи є також допомога в подоланні труднощів соціалізації, які можуть заважати повноцінному функціонуванню обдарованого підлітка в суспільстві [36].

Розглянемо можливості використання ресурсів соціальної роботи для вирішення проблем обдарованих підлітків, пов'язаних з соціалізацією. До таких ресурсів можна віднести технології, форми і методи роботи, які можна застосовувати у взаємодії з обдарованими підлітками. Технології соціальної роботи різні і можуть бути спрямовані на різний результат, в кожній індивідуальній ситуації використовуються різні технології, які будуть ефективні лише в даному випадку. Але існують певні основи технологій соціальної роботи, які застосовуються практично на всіх початкових етапах роботи з різними категоріями дітей. В кожному окремому випадку застосовується технологія, які застосовуються при діагностиці обдарованої дитини і її оточення, психологічного стану, вивчаючи проблеми, які виникають у взаємодії із зовнішнім середовищем.

Розглянемо технології соціальної роботи, які допомагають виявити проблеми різного рівня у обдарованого підлітка. На думку Е. Ледяєва соціальному працівнику необхідно провести ряд тестів, поговорити з підлітком, його оточенням і батьками, тобто провести діагностику. Виявлення та розвиток обдарованості, підтримка даної групи входить в компетенції фахівця з

соціальної роботи, який працює в школі або з сім'єю. Серед методів соціальної діагностики, що застосовуються з цією категорією, автор виділяє: спостереження, бесіду, соціометрію, тестування, біографічний метод [41].

Технологія діагностики може проводитися як на ранніх етапах виявлення обдарованості, так і при роботі з обдарованим підлітком. У різних випадках застосовуються різні методики, при виявленні обдарованості найчастіше використовують психологічне тестування, або проводять тести, які перевіряють інтелектуальну складову учнів. Застосовувані методики найчастіше спрямовані на виявлення конкретного виду здібностей учня, в певній сфері або виді діяльності. Тому ефективність діагностичних тестів спірна, з одного боку вони дозволяють за допомогою спеціально розробленої методики визначити наявність тих чи інших можливостей особистості, з іншого боку вимірюють лише прояв здібностей конкретного виду. Психологічні тестування складні за своєю специфікою, але набагато яскравіше можуть розглянути наявність особливостей особистості.

При роботі з обдарованим використовуються методи, які спрямовані на виявлення проблемних сторін, які заважають успішній соціалізації підлітка в шкільному середовищі, в суспільстві в цілому. Можна говорити про те, що соціальна робота з обдарованими схожа на роботу з іншими групами дітей, соціальний педагог повинен вивчити проблематику і особливості особистості, оцінити ситуацію в шкільному середовищі.

Розглядаючи методики виявлення обдарованості, часто звертають увагу результати проведення міжнародних досліджень PISA. Так, завдання PISA направлене на перевірку вміння застосовувати предметне знання в широкому життєвому контексті [43]. Дані методи дослідження проводять і в українських школах (у 2016 році Україна вперше долучилася до опитування), найчастіше перевіряють не тільки загальний шкільний рівень, але і за допомогою таких тестів виділяють обдарованих підлітків. Спрямованість цих методів не у перевірці грамотності і набутих знань, а в перевірці вміння учня нестандартно

мислити і підходити до вирішення будь-яких завдань, що може бути виділено як один з варіантів показників обдарованості.

Інший міжнародний тест PIRLS спрямований на перевірку через читацьку грамотність, здатність розуміти і використовувати письмову мову у всій різноманітності її форм для цілей, необхідних суспільством і цінних для індивіда. PIRLS свідчить про готовність 9 – 10-річних учнів до навчання за допомогою текстів, PISA досліджує готовність 15 – 16-річних учнів до використання текстів для вирішення широкого кола побутових, соціальних та освітніх завдань [44].

Дані різноспрямовані методики застосовні до різних за віком дітей і відстежують ті чи інші процеси на різних етапах розвитку і соціалізації особистості учня в загальноосвітньому закладі. Дані тести можуть служити варіантами методик виявлення обдарованості, так як проведення даних досліджень служить перевірці вміння мислити, ефективно застосовувати знання.

У сучасному навчальному просторі використовуються різні методи діагностування обдарованості, але існує проблема розуміння даного феномена, так як в шкільному середовищі і для педагогів «обдарованість» може прийматися високим рівнем загальної академічної успішності, інтересом до якого-небудь предмету. Звичайно, дані прояви можуть бути ознаками обдарованості, але проблема може полягати в тому, що педагоги фокусують свою увагу лише на таких учнях, не беручи до уваги специфічні прояви обдарованості у інших.

Бувають випадки, коли вчителі або батьки з самого дитинства навішують ярлик «геніальної дитини». Постійно наголошують на її унікальності, пророчать успішне та легке майбутнє, прославляють над звичайними дітьми. Навіть незначні успіхи подають як великі досягнення. В майбутньому це може мати негативні наслідки. Наприклад, якщо хтось із однолітків також буде показувати високі результати, або навіть перевершать у досягненнях, то це може викликати соціально-психологічні труднощі в обдарованих

дітей [13, с. 141]. Це потребує розгляду технологій, спрямованих на подолання цих проблем.

Л. Туріщева виділяє технологію соціальної адаптації, в якій фіксується факт, що обдарована дитина змушена пристосовуватися до існуючої системи освіти, соціальним нормам і стандартам.

Адаптація може бути обмежена включенням обдарованого в «середовище собі подібних», тобто визначення в спеціальні школи, класи, індивідуальну програму навчання. На даному етапі важливо сформувані навички спілкування і безконфліктної поведінки. Соціальний педагог допомагає успішній адаптації за допомогою соціальної терапії: музикотерапія, ритмотерапія, ігротерапія, арт-терапія. Вибір даних технологій і їх застосування залежить від віку дитини і виду її обдарованості [46]. Технологія соціальної адаптації має широкий спектр дій і форм роботи з боку фахівця соціальної сфери, так сама по собі є визначальною за цільовим призначенням.

Важливе місце у подоланні проблем обдарованих дітей є форми організації навчання. Деякі дослідники, наприклад Н. Волкова вважають доцільним створювати спеціальні школи та класи для обдарованих учнів. Мається на увазі спеціалізоване навчання. Однак, більшість закордонних вчених не погоджуються з цим. На їх думку, навчання обдарованих дітей не повинно їх ізолювати від однолітків, це може мати негативні наслідки. Відбувається соціальна дезінтеграція, порушується загальний, соціальний та емоційний розвиток [37, с. 385].

У обдарованої особистості комплекс проблем, як пов'язаних з оцінюванням себе, так і з комунікативними навичками, тому в завдання даної технології входить не включення дитини чи підлітка в «групу обдарованих», а включення його в шкільне середовище, де буде відновлено успішна взаємодія з однолітками, вчителями. Даний вид технології може відрізнитися в залежності від деяких складових, наприклад, від віку дитини, її інтересів, проблем.

Однією з провідних технологій соціальної роботи є соціальний захист. Він зосереджує увагу на полегшенні негативних наслідків, які впливають на

дитину, створенні умов для задоволення всіх необхідних потреб та інтересів обдарованих осіб, сприяє успішній адаптації в соціумі, розвитку лідерських якостей. Завдяки цій технології виховується творча, високоінтелектуальна особистість, духовно багата, незалежна людина [19, с. 172].

Наступною технологією соціальної роботи з обдарованими підлітками є технології консультування та посередництва. Соціальний педагог повинен проконсультувати батьків щодо проблеми і можливі труднощі, які можуть виникнути у обдарованих підлітків. В обов'язки фахівця з соціальної роботи входить інформування батьків про спеціалізовані установи, програми їх підтримки, а також налагодження співпраці з іншими фахівцями та вчителями.

Таким чином, фахівець із соціальної роботи використовує технологію соціального посередництва, відстоюючи інтереси, потреби обдарованого підлітка перед обличчям вчителів, батьків. Налагоджує відносини з громадськими організаціями та установами культури, спорту, освіти [46]. Консультування обдарованого підлітка передбачає також і інформування його батьків про всілякі шляхи розвитку обдарованості підлітка, про те, як і де він зможе реалізовувати себе. Консультування може припускати і соціально-педагогічний супровід обдарованої дитини і підлітка, допомогу в удосконаленні комунікативних навичок, безконфліктного спілкування.

Соціально-педагогічний супровід обдарованих дітей є комплексною технологією підтримки, розв'язання проблем особистого розвитку, навчання, виховання, соціалізації, самовизначення. Для успішної самореалізації обдарованої дитини необхідно створити спеціальні умови, які допоможуть розвивати талант та здібності. У роботі соціальний педагог повинен використовувати не тільки методи діагностики, консультування, проектування, тощо, але й вміти аналізувати різні ситуації та планувати діяльність. Також важливо співпрацювати з вчителями, батьками та іншими учасниками навчально-виховного процесу [32, с. 115].

В рамках соціальної роботи також виділяють координаційні, інформаційні та розвиваючі технології. Координаційні технології мають на

увазі під собою організацію експериментальних майданчиків по роботі з обдарованими підлітками, проведення масових заходів, олімпіад, науково-практичних конференцій. Також забезпечується вдосконалення нормативно-правової бази. Інформаційний напрям забезпечує формування баз даних про обдарованих, створює банки методичної допомоги. Передбачає підтримку, інформування батьків і педагогів з питань, пов'язаних з виявленням, розвитком і підтримкою талановитих підлітків. Також привертається увага громадськості, засобів масової інформації: публікації в періодиці, позначення проблем обдарованих підлітків на відкритих конференціях, використання мережі Інтернет для поширення інформації про специфіку навчання обдарованих дітей [46].

В результаті моніторингу інтернет-ресурсів було встановлено, що на сучасному етапі в Україні здійснюється низка заходів направлених на популяризацію та заохочення до подальшого зростання таких дітей. Так, на сайті Національної бібліотеки України, є рубрика «Обдаровані діти», яка містить посилання на конкурси та заходи, що проводяться з даною категорією дітей.

Наша адреса:
03190, Київ, вул. Януша Корчака, 60

Українська
Русский
English

Пошук по сайту

Тіпшитесь на новини бібліотеки

Обдаровані діти

Про бібліотеку

- Загальна інформація
- Режим роботи
- Контакти
- Структура
- "Вікно в Америку"
- ЗМІ про бібліотеку
- Спонсори
- Благодійний фонд розвитку
- Державні закупівлі
- Вакансії

Услуги та сервіси

ОБДАРОВАНІ ДІТИ

[Диво - Дитина. Всеукраїнська премія. Прагни! Дивуй! Перемагай!](http://divo-dituna.com)
<http://divo-dituna.com>

Сайт щорічної Всеукраїнської премії "Диво-Дитина", яку започаткували ТОВ "Премія "Диво-Дитина" комплекс "Тропікал парк", разом з народним артистом України Віктором Шпортько.

👤 - для дорослих
🇺🇦 - ресурс українською мовою

Рис. 2.1 Рубрика «Обдаровані діти» на сайті Національної бібліотеки України

В Україні встановлена Всеукраїнська премія «Диво-Дитина», вся інформація про яку розміщена на сайті <http://divo-dutuna.com>.

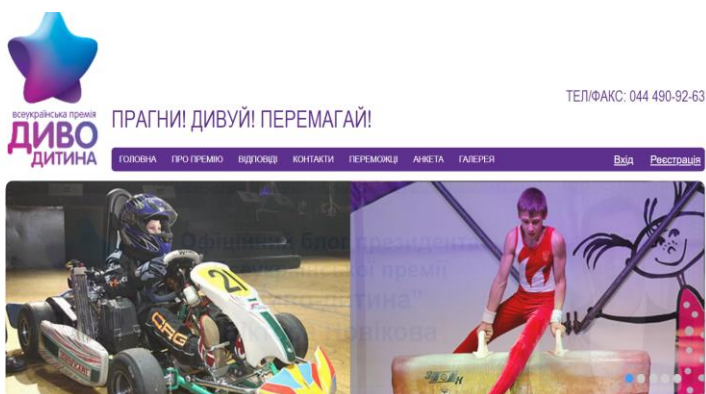

Рис. 2.2 Сайт Всеукраїнської премії «Диво-Дитина»

Премія передбачає наступні номінації:

1. Найрозумніші діти, які мають досягнення, або відкриття у науковій сфері, високо ерудовані діти, винахідники, раціоналізатори, переможці та призери шкільних олімпіад, різних інтелектуальних ігор та науково-технічних конкурсів, діти, що мають незвичайні розумові здібності і таланти.

2. Найспортивніші діти, що мають спортивні звання, переможці і призери обласних, республіканських та міжнародних спортивних змагань.

3. Найтворчіші діти, переможці творчих конкурсів та фестивалів в різних видах мистецтва (література, поезія, архітектура, живопис, дизайн, музика та кінотворчість, образотворче мистецтво, театральне мистецтво, вокал, хореографія та ін.)

4. Найдивовижніші діти-рекордсмени з різних вправ фізичної культури (набивання м'яча, підтягування та ін.), діти які мають унікальні та неймовірні здібності (феноменальна пам'ять, швидке перемноження/читання, сила, швидкість, гнучкість та ін.), в тому числі паранормальні (феноменальна інтуїція, ясновидіння, пророцтво, чутливість до енергетики), діти, які мають незвичайні знання та вміння у ранньому віці та ін.

5. Найгероїчніші діти, що зробили героїчний вчинок (врятували життя іншої людини, власне життя та інші надзвичайні ситуації).

На сучасному етапі функціонує Інститут обдарованої дитини Національної академії педагогічних наук України: <http://www.iod.gov.ua/news.php>. Головною метою діяльності інституту є забезпечення функціонування системи виявлення, розвитку і підтримки дітей і молоді, що виявляють різні види обдарованості. Вчені можуть знайти тут наукові матеріали по обдарованості, педагоги – методичні матеріали, а для батьків розроблений консультативно-діагностичний кабінет обдарованості, який працює при інституті.

Також слід відмітити, що інститут містить сторінку у фейсбуці, на якій здійснюється популяризація його діяльності.

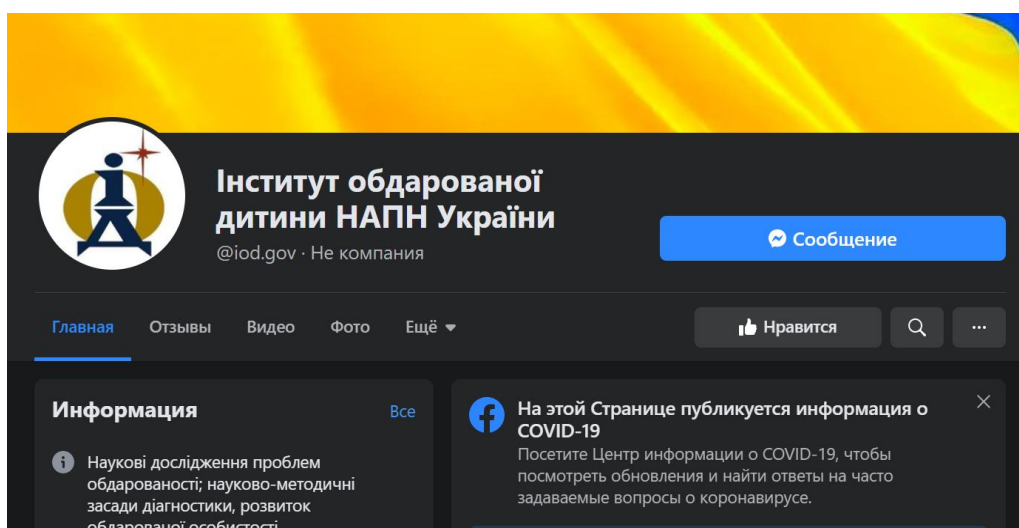
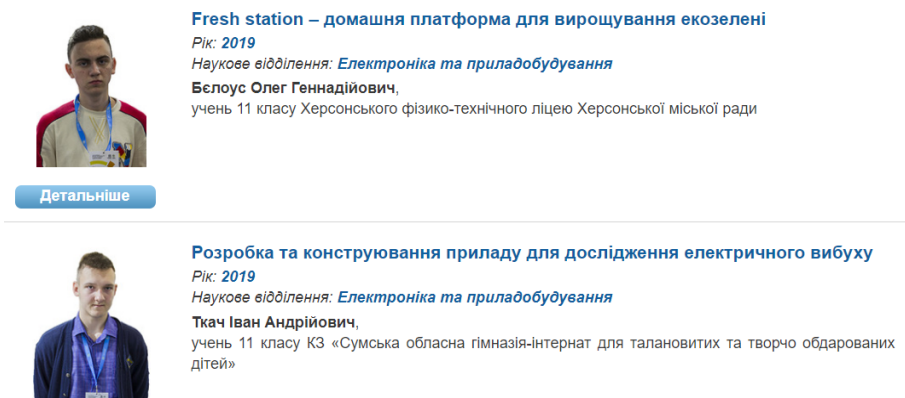

Рис. 2.3 Інститут обдарованої дитини НАПН

На сайті <http://man.gov.ua/ua/index>, Малої Академії наук України, яка виконує загальнодержавні функції з пошуку, розвитку та підтримки обдарованих і талановитих учнів можна дізнатися новини про конкурси, семінари, конференції, що пройшли, або заплановані на майбутнє, а також отримати майстер-клас з організації науково-дослідних робіт, чи переглянути найкращі роботи учнів Малої Академії наук у розділі «Аукціон ідей».

Аукціон ідей

Fresh station – домашня платформа для вирощування екозелені
Рік: 2019
Наукове відділення: *Електроніка та приладобудування*
Белоус Олег Геннадійович,
учень 11 класу Херсонського фізико-технічного ліцею Херсонської міської ради

Розробка та конструювання приладу для дослідження електричного вибуху
Рік: 2019
Наукове відділення: *Електроніка та приладобудування*
Ткач Іван Андрійович,
учень 11 класу КЗ «Сумська обласна гімназія-інтернат для талановитих та творчо обдарованих дітей»

Рис. 2.4 Аукціон ідей на сайті Малої Академії наук України

Здійснення цих технологій важливо, так як вони дозволяють зібрати відомості про обдарованих дітей, їх кількість, актуалізувати поширеність явища обдарованості, про її можливі специфічні проблеми, сформувані методичну базу, яка дозволила б здійснювати успішну діяльність по роботі з даною групою, розробляти нові способи виявлення, рекомендації по супроводу та підтримки талановитої особистості.

Розвиваючі технології орієнтовані на створення навчального середовища: розвиток шкіл для обдарованих, підтримка освітніх установ, забезпечується підтримка наукових товариств учнів (дана діяльність пов'язана не просто з задоволенням потреб учнів у додатковій освіті, а з можливістю комплексно охопити кожного учня відповідно до його талантів і бажань, щоб адекватно відстежувати і коригувати особистісний ріст учнів, спрямованість інтересів і майбутній професійний вибір) забезпечується залучення вищих навчальних закладів в систематичну роботу з обдарованими підлітками (заходи щодо професійної орієнтації учнів) [46].

Підводячи підсумок, відзначимо, що технології соціальної роботи з обдарованими підлітками застосовуються відповідно до етапів діяльності фахівця із соціальної роботи і повинні відповідати рішенням проблем обдарованої особистості, а також бути побудовані відповідно до кінцевої мети даної роботи. В цілому, соціальна робота з обдарованими підлітками має свою специфіку.

По-перше, вона проявляється в тому, що фахівцем із соціальної роботи повинні бути вжиті заходи щодо врегулювання та відновлення відносин обдарованого підлітка з його оточенням, розвитку комунікативних навичок. Повинні бути задіяні посередницькі технології з метою розвитку і зміцнення його здібностей, а також здійснена взаємодія зі спеціалізованими установами.

По-друге, виникає ризик більшого виділення обдарованої особистості із загальної маси однолітків, зацікавленість в індивідуальному підході з боку фахівця з соціальної роботи може справити негативний вплив як на самооцінку обдарованого підлітка, так і на його відносини з однолітками в шкільному середовищі. Тому необхідним є опосередкований вплив з боку фахівця соціальної роботи. Можливо, така робота може полягати у впливі на талановиту особистість через групові методики, спільні заняття, тренінги обдарованих підлітків з їх однолітками.

Соціальна робота в Україні з соціально-педагогічними потребами розвитку в обдарованих підлітків слабо поширена. Але вона має широкий діапазон інструментарію для роботи з обдарованими підлітками.

В контексті дослідження з метою визначення найбільш ефективних та популярних методів роботи педагогів, що працюють з обдарованими підлітками, ми провели дистанційне опитування результати якого представлені у додатку А. Участь в опитуванні взяли педагоги з усієї України. Опитування передбачало визначення ключових методів мотивації, які являються найбільш доцільними в роботі з даною категорією учнів.

Структура проведення. За визначеною темою було розроблено опитувальник та складено онлайн варіанти бланків дослідження за допомогою Google Forms. Респондентам було представлено два варіанти посилання на всі дані матеріали через які потрібно було перейти за цими посиланням та пройти саме тестування. Потім, скопіювати посилання на відповідь та вставити у вказане місце для відкритої відповіді. Загалом, респондентами стали педагоги з усієї України.

Результати дослідження показали наступне:

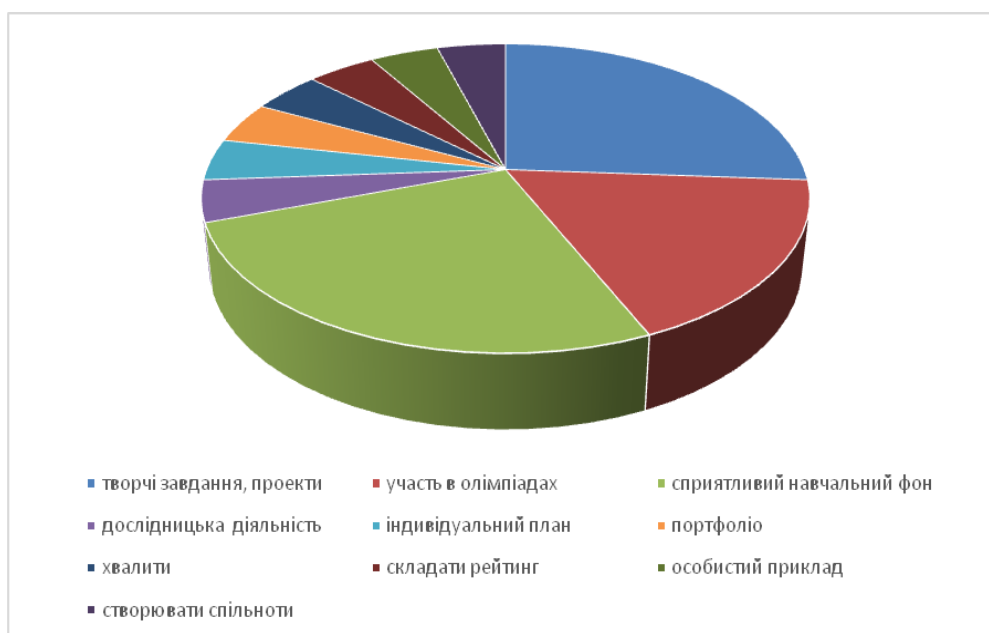

Рис. 2.5 Результати опитування

Для більшості педагогів (15 %) мотивацією є видача творчих і підвищеного рівня завдань і проектів, 10 % опитаних вважають, що для збереження інтересу обдарованого підлітка до навчальної діяльності йому необхідно брати участь в заходах, олімпіадах і позашкільній діяльності. Заохочення як вид мотивації вибирають 15 % респондентів, інші вважають, що необхідно створювати сприятливий навчальний фон (2,5 %), займати дослідницькою діяльністю і завданнями (2,5 %), створювати індивідуальний план для обдарованих учнів (2,5 %), формувати портфоліо талановитих учнів і навчати роботі з інформаційними ресурсами (2,5 %), хвалити (2,5 %), складати рейтинг (2,5 %), приводити особисті приклади (2,5 %), створювати співтовариства обдарованих підлітків (2,5 %).

На основі отриманих результатів можна констатувати, що більша кількість педагогів переконані в тому, що завдання підвищеного рівня, дослідницька і проектна діяльність, участь в олімпіадах і заходах – ефективні методи роботи з обдарованими учнями.

2.2. Аналіз програми соціально-педагогічного супроводу обдарованих підлітків в умовах загальноосвітньої школи

На сьогодні, соціально-педагогічний супровід виступає комплексною технологією, яка спрямована на підтримку і допомогу обдарованій дитині у подоланні проблем, та вирішенні завдань щодо виховання, навчання, успішної соціалізації і розвитку. Фахівець, який здійснює соціально-педагогічний супровід повинен володіти різноманітними методиками, такими як: консультування та діагностика, прогнозування, корекція, тощо. Також він повинен вміти аналізувати проблемні ситуації, планувати діяльність, спрямовану на їх вирішення, та, звичайно, для успішної діяльності необхідно співпрацювати з близьким оточенням обдарованих учнів (батьки, вчителі, школа, тощо) [2, с. 60].

Супровід передбачає:

- інтелектуальний, соціальний і духовний розвиток обдарованого учня враховуючи його індивідуальні особливості, стан здоров'я, потреби соціуму;
- успішне втілення розвивального впливу виховання, навчання та освіти на дитину;
- максимальне залучення психічних ресурсів особистості, які направлені на інтенсивний саморозвиток, що забезпечуватиме самореалізацію обдарованої дитини, налаштованість на творчу діяльність [42].

Здійснюючи аналіз існуючих програм щодо соціально-педагогічного супроводу обдарованих дітей ми зупинилися на аналізі програми, що опублікована на сайті <https://vseosvita.ua/> і розроблена Департаментом освіти і гуманітарної політики [31].

Програма включає три етапи:

1. Перший етап. Діагностико-консультативний блок, завданнями якого являються: вивчення класних колективів з метою виявлення обдарованих дітей та підлітків; формування та щорічне оновлення банку даних обдарованих учнів; поглиблена психодіагностика виявлених обдарованих для визначення категорій

сфер та типів обдарованості; консультування учасників навчально-виховного процесу.

Виявлення обдарованих дітей здійснюється у два етапи. Перший крок передбачає вивчення пізнавальної сфери та інтелектуальних здібностей учнів на основі широкого спектра характеристик за допомогою опитувань, спостережень, різних процедур оцінки, що повністю відображають усі аспекти прояву таланту. Наведемо приклади методик, що передбачені програмою відповідно до підліткового віку.

Можуть бути використані наступні методики:

Таблиця 2.1

Діагностичні методики

5-8 класи			
1.	<p>Діагностика ступеня сформованості розумових процесів:</p> <ul style="list-style-type: none"> - здатність виділяти головне; - здатність порівнювати поняття; 	<p>1. КОТ (Короткий орієнтовний тест). 2. ШТУР (Шкільний тест розумового розвитку)</p>	10-11 років
2.	<p>Діагностика ступеня сформованості розумових процесів:</p> <ul style="list-style-type: none"> - класифікація понять, уявлень; - аналіз відношень між поняттями (тест «Аналогії»); - здатність до аналізу і синтезу; - швидкість розумових процесів; - здатність робити висновки. 	<p>Фурман А.В. Психодіагностика інтелекту в системі диференціації навчання. К.: Освіта, 1993. – 224 с.</p>	12-14 років
3.	<p>Діагностика мотиваційної сфери:</p> <ul style="list-style-type: none"> - методика аналізу мотивів навчальної діяльності учнів. 	<p>Методи аналізу педагогічної ситуації. Психодіагностика, корекція і розвиток особистості. М.: ВЛАДОС, 1998. – 512с.</p>	13-15 років

4.	<p>Діагностика інтелектуальної сфери:</p> <ul style="list-style-type: none"> - методика аналізу рівня сформованості інтелектуальних умінь. - діагностика рівня розвитку невербального інтелекту. 	<p>Методи аналізу педагогічної ситуації. Психодіагностика, корекція і розвиток особистості. М.: ВЛАДОС, 1998. – 512с.</p> <p>Прогресивні матриці Равена (Фурман А.В. Психодіагностика інтелекту в системі диференціації навчання. К.: Освіта, 1993. – 224 с.)</p>	13-15 років
	Вияв коефіцієнта інтелектуального розвитку.	Шкала інтелекту Векслера. (Гильбух Ю.З. Измерение интеллекта детей. – Киев, 1992.)	6-13 років
5.	Оцінка рівня сформованості предметних ЗУН (за критеріями програм з предметів).	Навчальні програми з предметів.	10-17 років
6.	Оцінка рівня сформованості надпредметних ЗУН.	Вимоги до рівня сформованості надпредметних ЗУН.	10-13 років
7.	Оцінка рівня навченості учнів з предметів.	<p>Методика оцінки рівня навченості учнів.</p> <p>(Сироватко О.М. Системно-цільовий підхід до організації діяльності практичного психолога.)</p>	10-13 років

9-11 класи			
№	Напрямок дослідження	Інструментарій	Вікова група
	Діагностика рівня інтелектуального розвитку.	1. ШТУР.	14 років
		2. Матриці Равена.	14 років
		3. Вимірювання інтелекту за Д. Векслером.	
		4. Тест Айзенка.	14-17 років
		5. Тест Амтхауера	років

Другий крок передбачає проведення поглибленої діагностики дітей, у яких виявлено ознаки обдарованості.

Таблиця 2.2

Діагностичні методики

5-8 класи			
1.	Оцінка рівня розвитку невербальної креативності.	Тест Гілфорда-Торенса.	10, 13 років
2.	Аналіз розвитку вербальної асоціативної здатності.	Методика вивчення вербальної асоціативної здатності Медніка С., адаптована Галкіною Т.В., Алексеевою Л.Г., 1962. С. 187-193.	10, 13 років
3.	Тести розвитку спеціальних здібностей (академічних, художніх, психомоторних і т.д.).	Тести за напрямками діяльності. Тести з профільних дисциплін	10-13 років 12 років (для спеціалізованих шкіл) 13 років (для ЗОШ)

9-11 класи			
№	Напрямок дослідження	Інструментарій	Вікова група
1	Самооцінка рівня розвитку творчого мислення.	Тест «Креативність».	12, 15 років
2	Оцінка розвитку комунікативних, організаторських нахилів.	Тест КОЗ (Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога. М.: ВЛАДОС, 1999.-Кн.1: – 384 с. Система работы психолога с детьми разного возраста.)	14, 17 років
3.	Виявлення професійних інтересів та нахилів особистості.	Карта інтересів Голомштока.	15, 17 років

Другий етап. Психологічна допомога у розвитку психічних процесів та емоційно-вольової сфери дитини з урахуванням її індивідуально-типологічних особливостей. Формування життєвої компетентності обдарованої дитини. Основними завданнями даного етапу являються наступні: розвиток психічних процесів, інтелектуального потенціалу, креативності та особистісної сфери обдарованих учнів; формування позитивної «Я-концепції» обдарованої дитини; формування та розвиток навичок постановки мети, відпрацювання навичок здолання перешкод на шляху до досягнення цілі, прийомів впевненої поведінки; розвиток комунікативної сфери та корекція деструктивних форм поведінки; збільшення стійкості дітей у ситуаціях «мінливості» суспільства.

На другому етапі психологічного супроводу обдарованих дітей програмою передбачене проведення попереднього стимулюючого навчання: факультативи, гуртки, тренінги, творчі майстерні з розвитку спеціальних здібностей, в яких діти проводять невеликі заняття, розробляють проекти під

керівництвом вчителів та психологів, що дозволяє краще зрозуміти потенціал дитини та розвинути її здібності.

Після закінчення стимулюючих занять проводиться первинна діагностика для визначення ефективності роботи. Для діагностики використовуються методи вивчення творчості.

Таблиця 2.3

Розвивальні заняття для учнів 8-9 класів

Орієнтовна тематика занять	Мета	Завдання
«Який я насправді?»	Налагодження стосунків педагога з групою, згуртування групи, формування навичок самоаналізу	Встановлення контакту з дітьми і створення позитивної мотивації до наступних занять. Закріплення навичок самоаналізу, сприяння широкому розкриттю для пізнання себе і самоствердження
«Моя індивідуальність»	Формування позитивної «Я-концепції». Формування усвідомлення власного потенціалу, а також динаміки процесу змін	Сприяти подальшій згуртованості групи. Навчити знаходити в собі індивідуальні особливості
«Точка опору»	Актуалізація особистісних ресурсів	Допомогти учасникам в розкритті своїх сильних сторін
«Почуття власної гідності»	Формування адекватної самооцінки	Отримувати зворотній зв'язок для формування самооцінки. Пізнання себе за допомогою групи
«Самосприйняття. Самоповага. Самосхвалення»	Активізація процесу самопізнання	Підтримувати позитивне самосприйняття, підвищувати саморозуміння на основі своїх позитивних якостей, розвивати в учнів уміння здійснювати диференційовану самооцінку

«Впевнена і невпевнена поведінка»	Формування навичок поведінки	Навчити розпізнавати відмінності впевненої поведінки від невпевненої. Подальше відпрацювання прийомів впевненої поведінки
«Як подолати поганий настрій?»	Навчання засобам і прийомам керування емоціями	Вчити дітей аналізувати свій внутрішній стан, вправлятися в умінні шукати вихід із ситуацій, що засмучують
«Ефективні прийоми спілкування»	Формування ефективних комунікативних умінь та навичок	Розвивати навички спілкування, розширити уявлення про способи самоаналізу і самокорекції у сфері спілкування, вміння ефективно діяти в конфліктних ситуаціях
«Люди, значимі для мене»	Розвиток емпатії та вміння розуміти думки, переживання та емоції інших людей	Навчити цінити і поважати не лише себе, але і оточуючих людей, довіряти їм; знаходити позитивні сторони особистості
«Креативна особистість»	Розвиток конвергентного мислення	Поглиблювати процес саморозкриття, вміти знаходити в конкретній людині те, що відрізняє її від інших людей
«Досягнення мети»	Формування мотивації успіху та гартування волі, вміння управляти власною діяльністю	Навчити ставити мету, визначати головне і другорядне в житті, відпрацьовувати навички здолаття перешкод на шляху до досягнення цілі
«Життя за власним вибором»	Формування вміння будувати життєві перспективи	Розвивати вміння аналізувати свої особистісні якості, відпрацьовувати навички долаття труднощів на шляху до досягнення цілі, навчити ефективно використовувати свій час

Третій етап. Консолідація зусиль соціального педагога і педагогічного колективу в розробці та реалізації індивідуальних програм розвитку обдарованих дітей. До основних завдань віднесено: підвищення рівня поінформованості та психологічної компетентності педагогів та батьків з питань обдарованості; допомога педагогам в побудові професійно-особистісних відносин з обдарованими дітьми в освітньо-виховному процесі; надання рекомендацій щодо розробки та реалізації індивідуальних програм розвитку обдарованих дітей.

Основою третього етапу є надання рекомендацій вчителям при розробці та реалізації індивідуальних програм розвитку обдарованих дітей з метою повного врахування їх психологічних особливостей та запобігання навчанню та емоційним перевантаженням.

Також програма містить методичні рекомендації з реалізації програми психолого-педагогічного супроводу обдарованих учнів яка включає наступні складові:

- обдарованість як багатогранне явище;
- діагностика обдарованості;
- розвиток дослідницьких умінь школярів;
- програма розвитку творчих здібностей школярів.

Висновки до розділу 2

Проаналізувавши методичні основи соціально-педагогічної роботи з обдарованими підлітками, ми прийшли до наступних висновків:

Для вирішення проблем обдарованих підлітків пов'язаних з соціалізацією, нами було розглянуто декілька технологій, форм та методів роботи. Існує комплекс технологій соціальної роботи, які спрямовані на різні результати, адже до кожної дитини необхідно здійснювати індивідуальний підхід, враховати особливості характеру, віку, типу обдарованості. Можна виділити кілька основних технологій соціально-педагогічної роботи з

обдарованими дітьми: технологія діагностики (фахівець діагностує проблеми, що виникають у підлітка, його батьків та педагогів), технологія соціальної адаптації (спеціаліст допомагає успішно адаптуватися за допомогою соціальної терапії), технологія консультування та посередництва (передбачає консультацію обдарованого підлітка та його батьків), координаційні, інформаційні та розвиваючі технології (проведення масових заходів, олімпіад, науково-практичних конференцій; інформування батьків і педагогів щодо підтримки талановитих підлітків та ін.).

В контексті дослідження з метою визначення найбільш ефективних та популярних методів роботи вчителів, що працюють з обдарованими підлітками, ми провели дистанційне опитування, участь у якому взяли педагоги з усієї України. Опитування мало на меті визначити ключові методи мотивації, які являються найбільш ефективними в роботі з обдарованими дітьми. Результати опитування показали, що більша частина педагогів вважає, що завдання підвищеного рівня складності, дослідницька і проектна діяльність, участь в олімпіадах і заходах є ефективними методами роботи з обдарованими учнями.

Також нами було встановлено, що у загальноосвітніх закладах в обов'язковому порядку відбувається впровадження програм щодо роботи з обдарованими дітьми, з огляду на що, нами було здійснено аналіз однієї із них. Програма передбачала виявлення обдарованих дітей та підлітків, консультування учасників навчально-виховного процесу, діагностики дітей, у яких виявлено ознаки обдарованості за допомогою запропонованих методик, психологічна допомога, психологічний супровід обдарованих дітей, надання рекомендацій вчителям при розробці та реалізації індивідуальних програм розвитку обдарованих дітей.

ВИСНОВКИ

Виявлення і підтримка обдарованих дітей є одним із головних завдань сучасної системи освіти. Обдарованість інтерпретується як прояв природних можливостей людського організму, значно вище середнього та проявляється в різних сферах життя дитини. Виокремлюють різні типи обдарованості, серед яких: мистецька, творча, соціальна, інтелектуальна, рухова обдарованість. Обдаровані діти мають хорошу пам'ять і добре розвинене абстрактне мислення. Як правило вони дуже активні і завжди чимось зайняті, люблять задавати багато питань і цікавитись позитивними відповідями на них, наполегливі у досягненні результатів у сфері інтересів. Обдаровані діти виявляють інтерес до читання, мають великий словниковий запас, порівняно зі своїми однолітками, мають перебільшене почуття страху та емоційну залежність.

На переконання деяких дослідників обдаровані діти належать до латентних осіб або прихованих жертв соціалізації, оскільки вони навчаються у загальноосвітньому середньому навчальному закладі, і не завжди можуть реалізувати свій потенціал. До основних напрямів роботи соціального педагога відносять: консультативну роботу щодо прийняття дорослими обдарованості дитини, особливостей її поведінки, інтересів та нахилів; консультативну роботу з дорослими, спрямовану на створення навчальної атмосфери для даної дитини, яка б задовольнила її інтереси; консультативну роботу з дорослими, спрямовану на організацію соціального життя обдарованої дитини, розширення та поглиблення її соціального досвіду, уявлень про світ, який лежить поза її власними пізнавальними чи іншими інтересами.

Процес розвитку обдарованих підлітків характеризується соціально-педагогічними особливостями. У обдарованих підлітків формуються якості, такі як егоцентризм, перфекціонізм, прагнення до самоактуалізації та пізнання власного «Я». Їм властиве загострене почуття справедливості, прагнення постійно реалізовувати себе, свої здібності. Серед проблем, які виникають в обдарованих підлітків виокремлюють: труднощі у спілкуванні з однолітками,

батьками та вчителями, невідповідність фізичного розвитку інтелектуальному та неадекватна самооцінка. Зазвичай, проблемна поведінка обдарованих підлітків виникає через розбіжності у поглядах з однолітками, ближнім колом спілкування, соціумом, що призводить до емоційного напруження приховування своїх емоцій, агресії.

Вирішення проблем обдарованих підлітків потребує ефективних форм і методів соціально-педагогічної роботи з обдарованими підлітками в умовах загальноосвітньої школи. Серед методів соціальної діагностики, що застосовуються з цією категорією, виділяють спостереження, бесіду, соціометрію, тестування, біографічний метод. Успішній адаптації обдарованих підлітків сприяють музикотерапія, ритмотерапія, ігротерапія, арт-терапія. Провідними технологіями з обдарованими підлітками визначають соціальний захист, консультування, посередництво та соціально-педагогічний супровід.

Програма соціально-педагогічного супроводу включає три етапи (діагностико-консультативний, розвиток психічних процесів та емоційно-вольової сфери дитини з урахуванням її індивідуально-типологічних особливостей та попереднє стимулююче навчання; консолідація зусиль соціального педагога і педагогічного колективу в розробці та реалізації індивідуальних програм розвитку обдарованих підлітків).

Програма соціально-педагогічного супроводу передбачає інтелектуальний, соціальний і духовний розвиток обдарованого учня враховуючи його індивідуальні особливості, стан здоров'я, потреби соціуму. Важливим є успішне втілення розвивального впливу виховання, навчання та освіти на обдарованих підлітків. Необхідним є максимальне залучення психічних ресурсів особистості, які направлені на інтенсивний саморозвиток, що забезпечуватиме самореалізацію обдарованої дитини, налаштованість на творчу діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аверина В. А. К вопросу о подборе диагностического инструментария для выявления одаренных детей. *Психолого-педагогическое сопровождение одаренного ребенка: проблемы, направления, подходы, условия*. Тула, 2020. С. 48-51.
2. Антонова О. Є. Психолого–педагогічний супровід обдарованої особистості учня.. Київ – Житомир – Чернівці: «Букрек», 2020. – 356 с.
3. Безпалько О. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл..К.: Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
4. Блинова О. Є. Соціально-психологічні проблеми адаптації обдарованих учнів. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2019. №3(1). С. 17-28.
5. Василькова Ю. В. Социальная педагогика: курс лекций: учеб. пособие для студ. высш. уч. заведений. 5-е изд., стер. М.: Академия, 2006. 390 с.
6. Волощук. І. С., Яременко. Л. М. Обдарованість та її типологія. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2020. № 4. С 26-35.
7. Волощук І. С., Рудик. Я. М. Діагностика обдарованості: від утопії до дійсності, 2020. 267 с.
8. Волощук І. С., Рудик. Я. М. Концепції інтелекту: поступ вперед чи рух по зачарованому колу. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2020. 3 (78). С. 105-112.
9. Ганиева Ф. С. Проблема развития одарённых детей в современном мире. *Психолого-педагогическое сопровождение одаренного ребенка: проблемы, направления, подходы, условия*. 2020. № 7. С. 59-61.
10. Глущенко О. М., Василькевич Я. З. Психологічні особливості різних видів обдарованості школярів. *Збірник наукових праць Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету*. 2020. Випуск 7. С. 37-42.

11. Григорова Л. С. Особливості роботи соціального педагога з обдарованими дітьми в Україні. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. 2011. Вип. 20. С. 15-18.

12. Демченко О. П. Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії: зб. тез доповідей. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. 267 с.

13. Демченко О. П. До проблеми використання понять «обдарована дитина» і «дитяча обдарованість» у психолого-педагогічному дискурсі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2018. Вип. 51. С. 137-142.

14. Демченко О. П. Соціальні проблеми обдарованих дітей як особистостей з особливими освітніми потребами. *Медикосоціальні проблеми в теорії і практиці соціальної роботи*: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернетконференції. Глухів: Глухівський НПУ ім. О.Довженка, 2018. С.12–17.

15. Закон України «Про освіту». URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

16. Каряка Л. Г. Обдаровані діти, які вони? *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. №1. С. 6-10.

17. Киричук О. В. Народження та зростання духовної особистості: теорія, діагностика, тренінг: науково-методичний посібник. К.: Либідь, 2008. 90 с.

18. Котляревська О. О. Обдарована дитина: знахідка чи проблема. *Педагогічна майстерня*. 2014. №7. С. 40-47.

19. Кочубей Т. Д. Особливості соціально-педагогічної роботи з обдарованою особистістю *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 2. С. 171-175.

20. Лейтес Н. С. Психология одаренности детей и подростков. М.: Психологос, 1999. 179 с.

21. Лейтес Н. С. Ранние проявления одаренности. *Вопросы психологу*. 1988. № 4. С. 98-107.
22. Малышева С. В. Программа коррекции чувства одиночества у подростков. URL: <http://www.psychodic.ru/arc.php?page=1787>
23. Мельник М. Ю. Проблема обдарованості в теорії і практиці вітчизняної педагогіки в першій половині ХХ століття. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2017. №1(56). С. 10-13.
24. Мешкова Н. В., Кондратьев М. Ю. Системная работа в сфере образования с одарёнными детьми и подростками: социально-психологическая составляющая. *Социальная психология и общество*. 2012. № 1. С. 5-25.
25. Міщик Л. Соціально-педагогічні умови роботи соціального педагога з обдарованими дітьми в загальноосвітніх навчальних закладах. *Вісник Інституту розвитку дитини*. 2012. № 21. С. 92-96.
26. Міщик Л. Соціально-педагогічні умови роботи соціального педагога з обдарованими дітьми в загальноосвітніх навчальних закладах. URL: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vird/2012_2.
27. Мозгальова Н. Обдаровані діти: виявлення, навчання, розвиток. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2019. Вип. 26 (1). С. 138-143.
28. Моляко В. О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. *Обдарована дитина*. 2005. № 6. С. 2-9.
29. Палагнюк О. В., Романюк І. І. Обдарованість на перетині психологічних та педагогічних наук. *Молодий вчений* 2019. № 7. С. 54-59.
30. Петрова-Щербакова В. Г. Особливості розвитку, навчання і виховання обдарованих дітей [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle>
31. Програма психолого-педагогічного супроводу обдарованих учнів. URL: vseosvita.ua/library/programa.
32. Протас О. Л. Соціально-педагогічний супровід розвитку креативно обдарованих дітей в умовах загальноосвітнього навчального закладу. *Збірник*

наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. 2019. Вип. 33. С. 108-122.

33. Психология одаренности детей и подростков / Под ред. Н.С. Лейтеса. М., 1996. 416 с.

34. Рабочая концепция одарённости. 2-е изд., расш. и перераб. М., 2003. 95с.

35. Савенков А. И. Детская одарённость: развитие средствами искусства. М.: Педагогическое общество России, 1999. 67 с.

36. Савенков А. И. Психология детской одаренности 2-е изд., испр. и доп. М.: Юрайт, 2019. 334 с.

37. Сапрунова О.Г. Дидактичні умови розвитку інтелектуальної обдарованості в учнів початкової школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2016. Вип. 51. С. 382-390.

38. Сейко Н.А. Соціальна педагогіка: курс лекцій. Житомир, 2012. 260 с.

39. Сидорина Н. А. Социально-психологическое сопровождение развития одарённости в детском оздоровительном лагере: дис. канд. пед. наук. 13.00.01. Кострома, 2006. 226 с.

40. Сидорина Н. А. Социально-педагогическое сопровождение развития одаренности подростков во временном детском объединении. *Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова*. 2005. №10. С. 60-61.

41. Симановский А.Э. Социальные механизмы формирования интеллектуальной творческой способности учащихся. *Психол. наука и образование*. 2002. № 3. С. 76-82.

42. Синягина Н.Ю., Косарецкий С. Г. Методические рекомендации по психолого-педагогическому сопровождению обучающихся в учебновоспитательном процессе в условиях модернизации образования : [Электронный ресурс]: режим доступа: <http://psy.1september.ru/article.php?ID=200400108>.

43. Словарь по социальной педагогике: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Авт. сост. М.В. Мардахаев. М., 2002. 368 с.
44. Субботина Л. Ю. Развитие воображения у детей. Ярославль: Академия развития, 1996. 240 с.
45. Сучасні підходи до організації роботи з обдарованими учнями. [URL:http://webcache.googleusercontent.com/search](http://webcache.googleusercontent.com/search)
46. Туріщева Л. В. Особливості роботи з обдарованими дітьми. Харків, 2008. 122 с.
47. Холомина Ю.В. Психологические особенности развития личности одаренного ребенка. *Психолого-педагогическое сопровождение одаренного ребенка: проблемы, направления, подходы, условия.* Тула, 2020. С. 129-132.
48. Циганкова Е. Обдарованість як проблема. Психопрофілактика. К.: Редакції загальнопедагогічних газет, 2003. 247 с.
49. Чайковський М. Є. Модель соціально-педагогічної роботи в інклюзивному освітньому просторі. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна».* 2009. № 1. С. 7-10.
50. Чудакова О. М. Особливості та проблеми педагогічної взаємодії між вчителем та обдарованими школярами. *Психологія обдарованості. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка* 2019. №15 (6). С. 442-452.
51. Шемуда М. Г. Професійна підготовка вчителя до роботи з обдарованими дітьми. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту.* 2009. № 4. С. 146-150.
52. Шумакова Н. Б. Обучение и развитие одарённых детей. М.: МПСИ, 2004. 336 с.
53. Эльконин Д. Б. Детская психология. М.: Академия, 1990. 197 с.
54. Юркевич В. Про окремі типи обдарованості. *Завуч.* 2003. № 7-8. С. 17-20.
55. Wood S. Best Practices in Counseling the Gifted in Schools: What's Really Happening? *Gifted Child Quarterly.* 2010. № 54. P. 42-58.

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитувальник «ключові методи мотивації обдарованих учнів»

У роботі з обдарованими підлітками використовуються різноманітні методи мотивації. Оберіть, які методи мотивації ви вважаєте більш доцільними у роботі з даною категорією учнів.

Виберіть варіанти відповідей

- творчі завдання, проекти
- дослідницька діяльність
- хвалити
- створювати спільноти
- участь в олімпіадах
- індивідуальний план
- складати рейтинг
- сприятливий навчальний фон
- портфоліо
- особистий вигляд

Отправить